

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Problemy języka i tekstu wypowiedzi uczniowskich na łamach "Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego"

Author: Helena Synowiec

Citation style: Synowiec Helena. (2010). Problemy języka i tekstu wypowiedzi uczniowskich na łamach "Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego". W: B. Niesporek-Szamburska, M. Wójcik-Dudek (red.), "Dziecko, język, tekst" (S. 13-25). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Helena Synowiec

Problemy języka i tekstu wypowiedzi uczniowskich na łamach „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”

Wpisanie obchodów 50-lecia Katedry Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej w ramy konferencji *Dziecko – język – tekst* stwarza okazję do przypomnienia inicjatyw wydawniczych, które zespół pracowników i współpracowników Katedry podejmował i kontynuuje, a które służą upowszechnianiu teoretycznych i badawczych problemów kształcenia języka ucznia¹ oraz ich dydaktycznych implikacji.

Warto na wstępie przypomnieć tytuły publikacji cyklicznych, które poprzedzały ukazujące się od 33 lat wydawnictwo ciągłe „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”: „Zeszyty Naukowe (sekcja językoznawstwa)” katowickiej WSP, w których problemy dydaktyki były obecne², „Prace Dydaktyczne” pod redakcją Jana Gofalika³, a przede wszystkim bogate poznawczo i nowatorskie pod względem ujęcia zagadnień skrypty *Z pomocą poloniście* pod redakcją Mieczysławy Mityry-Dobrowolskiej –

¹ Tekst jest jedynie przeglądem problemów badawczych, które podejmowano w artykułach zamieszczonych w tomach 1.–20. wydawnictwa ciągłego „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego” i może stać się przyczynkiem do późniejszej syntezy problematyki. Wykaz uwzględnionych artykułów zamieszczam na końcu opracowania.

² Por. J. ŻLABOWA: *Właściwości gwarowe w języku młodzieży śląskiej*. W: „Zeszyty Naukowe WSP. Sekcja Językoznawstwa”. Prace Katedry Języka Polskiego. Red. J. ŻLABOWA. Katowice 1959, s. 19–37; I. TABAKOWSKA: *Trudności składni w języku pisanim młodzieży starszych klas szkoły podstawowej*. Katowice 1963, s. 17–41.

³ Por. J. GOFALIK: *Egzamin wstępny na filologię polską (projekt)*. W: „Prace Dydaktyczne”. T. 7. Red. J. GOFALIK. Katowice 1975, s. 151–176; por. też zamieszczone w tym tomie inne artykuły, m.in. E. POLAŃSKIEGO: *Z badań nad słownictwem dzieci i młodzieży*, s. 107–138; I. TABAKOWSKIEJ: *Próby programowego nauczania gramatyki polskiej w szkołach podstawowych województwa katowickiego*, s. 139–150.

wychodzące naprzeciw potrzebom szkoły w latach 70. XX wieku⁴, dalekie od wąskiego praktycyzmu i mające klarowną podbudowę teoretyczną.

Z kolei wydawnictwo ciągłe „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”, powołane do istnienia w 1976 roku (tom 1. ukazał się w 1977 roku), było efektem współpracy Zakładu Dydaktyki Literatury i Języka Polskiego, kierowanego przez Edwarda Polańskiego, z Instytutem Kształcenia Nauczycieli i Badań Oświatowych (późniejszy Oddział Doskonalenia Nauczycieli i Wojewódzki Ośrodek Metodyczny), reprezentowanym przez Jerzego Krama. Już sam tytuł wydawnictwa ciągłego odzwierciedlał jego cele i koncepcję. Jak pisali redaktorzy naukowcy we wstępie, to współpartnerskie dzieło wyższej uczelni i szkoły miało służyć diagnozowaniu i prognozowaniu dydaktycznemu oraz weryfikowaniu naukowych i teoretycznych założeń współczesnej dydaktyki⁵. Miało być pomocne dydaktyce szkolnej, wyzwać w nauczycielach i studentach inwencje badawcze i twórcze (spośród polonistów wywodzili się niektórzy autorzy artykułów), a jednocześnie stanowić teoretyczną i metodologiczną podstawę praktyki szkolnej. Spośród 228 artykułów zamieszczonych w 20 tomach wydawnictwa ciągłego w 121 podejmowano problemy związane z dydaktyką języka lub jej podporządkowane; w pozostałych — uwzględniano m.in. zagadnienia dydaktycznoliterackie i kulturowe oraz inne, ogólniejsze, np. pisano o wzorcach nauczyciela polonisty, integracji treści kształcenia, koncepcji uczenia o literaturze i kulturze, regionalizmie w nauczaniu, o wycieczkach polonistycznych, czasopismach szkolnych.

Problemy języka i tekstu wypowiedzi uczniowskich zajmują sporo miejsca na łamach wydawnictwa ciągłego. Rozpatrywali te kwestie zarówno językoznawcy, m.in. Maria Zarębina, Jerzy Podracki, Halina Wiśniewska, Kazimierz Ożóg, Antonina Grybosiova, jak i dydaktycy języka, m.in. Edward Polański, Henryk Kurczab, Anna Dyduchowa, Maria Nagajowa, Regina Pawłowska, Ryszard Jedliński. Często ich artykuły były zapowiedzią obszerniejszych monografii, np. na temat słownictwa i ortografii uczniów, kształcenia sprawności językowej, dyskursu edukacyjnego czy językowego obrazu świata wartości. Tak sprofilowane wydawnictwo otwierało (i nadal otwiera) autorom możliwości dzielenia się poszukiwaniami badawczymi i przedstawiania wyników badań empirycznych⁶.

⁴ *Z pomocą poloniście*. Red. M. MITERA-DOBROWOLSKA. Skrypt nr 1 — Katowice 1964; skrypt nr 2 — Katowice 1968.

⁵ Por. *Od redakcji*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 1. Red. J. KRAM i E. POLAŃSKI. Katowice 1979, s. 5.

⁶ Na łamach „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego” debiutowało wielu autorów, którzy później stopniowo doskonalili warsztat metodologiczny i wzbogacali doświadczenia dydaktyczne, m.in. E. Ogłóża, H. Synowiec, B. Niesporek-Szamburska, D. Krzyżyk, O. Przybyła.

Sposób ujmowania problemów, tzn. ich ukierunkowanie badawcze bądź praktyczne (metodyczne), pozwala wyodrębnić wśród prezentowanych prac obszerne grupy. Do pierwszej grupy należą artykuły, rozprawy i szkice o charakterze deskryptywnym. Ich autorzy opisują — na podstawie przeprowadzonych badań — stan języka (systemu językowego i zasobu leksykalnego) dzieci i młodzieży oraz determinanty kompetencji językowej i ortograficznej uczniów, z czasem poszerzają badania, obejmując nimi sprawność komunikacyjną uczniów. Druga grupa prac ukierunkowana jest w stronę dydaktyki. Traktują one o kształceniu sprawności językowej uczniów na różnych etapach edukacyjnych. Granica między tymi dwoma obszarami: opisem stanu języka (kompetencji) i propozycjami działań praktycznych, nie jest ostra. Artykuły, tworzące racjonalną podbudowę działań praktycznych, np. takie, które są wynikiem badań nad językiem ucznia, zazwyczaj uwzględniają implikacje dydaktyczne (wnioski, wskazówki) lub przykładowe ćwiczenia. Również większość tekstów o nachyleniu praktycznym (modele i propozycje rozwiązań metodycznych) ma podstawę teoretyczną i uzasadnienie w rezultatach prac badawczych własnych lub innych autorów.

Swoisty pomost między artykułami stanowiącymi relacje z badań empirycznych a propozycjami praktycznymi tworzą rozprawy teoretyczno-metodologiczne: refleksje wokół koncepcji kształcenia językowego w szkole, założenia i postulaty dotyczące modelu tego kształcenia oraz potrzeby jego zmodyfikowania, przemian kulturowo-cywilizacyjnych, mających wpływ na stan polskiej ortografii. Przełomowy okazał się zamieszczony w 5. tomie „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego” artykuł Anny Dyduchowej, wyprzedzający ukazanie się jej książki o metodach kształcenia sprawności językowej; ponadto istotny dla badań nad dyskursem szkolnym jest artykuł Urszuli Żydek-Bednarczuk o komunikacji dydaktycznej. Za ważne dla podniesienia świadomości nauczycieli trzeba uznać artykuły: Jerzego Podrackiego o dawnych koncepcjach nauczania składni oraz Antoniny Grybosiovej o potrzebie docenienia współczesnych przemian kulturowych w uczeniu o języku, a ponadto artykuły Edwarda Polańskiego i Władysława Lubasia — o ortografii w nowej rzeczywistości informatycznej.

W opracowaniu skupię się na problemach badań nad językiem i tekstem wypowiedzi uczniów. Analiza zawartości artykułów zamieszczonych w kolejnych tomach „Z Teorii...” wykazuje, że zakres badań empirycznych stopniowo się poszerzał, w związku z adaptowaniem do celów badawczych nowych subdyscyplin językoznawstwa i metodologii opisu. Badania przebiegały w kierunku: od słowa (rozwoju słownictwa uczniów — kategorii części mowy wybranych grup znaczeniowych i determinantów tego rozwoju) do tekstu (struktury gramatycznej wypowiedzi uczniowskich,

a potem też ich wyznaczników gatunkowych i spójności); od opisu systemu językowego dziecka ku opisom zachowań językowych dzieci i młodzieży oraz uwarunkowań sytuacyjnych i pragmatycznych tych zachowań; od opisu nieuzasadnionych innowacji językowych (błędów, np. leksykalnych) ku opisom twórczych działań uczniów, funkcji metafory w tekstach dzieci, rekonstruowania dziecięcego sposobu widzenia i wartościowania przez dzieci rzeczywistości; od opisu budowy formalnej tekstu po analizę umiejętności tekstotwórczych (np. sposobu wyrażania relacji czasowych i przyczynowych).

W badaniach (przeważnie o charakterze diagnostycznym) odbijają się jak w lustrze podejścia metodologiczne autorów. Najmocniej zaznacza się strukturalny model opisu, dający rzetelne podstawy prognozowania dydaktycznego — ćwiczeń, zadań zmierzających do wspierania rozwoju systemu językowego dziecka. Przedstawiana przez autorów problematyka badawcza osadzona jest przeważnie na gruntownej podbudowie metodologicznej. Dokładnie opisują oni warsztat badawczy (techniki badań, np. testy, ankiety, sondaże, ekscerpowanie materiału z wypracowań, nagrania), wskazują czynniki mające wpływ na rezultaty badań (np. sytuacja rozmowy, temat wypracowania). Zauważyć trzeba, że większość badań autorzy przeprowadzili osobiście, co wpływa na wiarygodność wyników, rzadziej korzystali z pomocy władz oświatowych (droga „urzędowa” organizacji eksperymentu zakłada anonimowość). Duża była rozpiętość badanych grup wiekowych: dzieci przedszkolne, uczniowie młodszych i starszych klas szkoły podstawowej (później też gimnazjów) oraz szkół średnich (liceów, techników), a nawet absolwenci liceum.

Zarysujmy pola prac badawczych. Najliczniej reprezentowane w omawianym wydawnictwie ciągłym są badania nad zasobem leksykalnym dzieci i młodzieży — od wieku przedszkolnego po młodzież licealną, usytuowane na tle wcześniejszych kierunków badań zagranicznych i polskich. Obejmowały one takie szczegółowe problemy, jak: ilościowy i jakościowy rozwój słownictwa i jego wielorakie determinanty, definiowanie znaczeń wyrazów abstrakcyjnych, kategorialne (części mowy), semantyczne, regionalne i środowiskowe (głwara uczniowska) zróżnicowanie zasobu leksykalnego uczniów, rozumienie terminologii specjalnej (językoznawczej i literackiej), w tym wyrazów zapożyczonych — w związku z badaniami nad językiem podręczników oraz zależnością między rozwojem słownictwa i umiejętnością ortograficzną. Nadrzędnym celem badań było poznanie stanu słownictwa uczniów z poszczególnych poziomów wieku (klas szkolnych) i uwarunkowań tego stanu (m.in. wyobraźni przestrzennej, koncentracji uwagi; struktury rodziny, czytelnictwa) po to, by zaplanować racjonalne działania dydaktyczne (indywidualizację ćwiczeń, odpowiedni dobór materiału językowego do programów edukacyjnych).

Badacze przyglądali się ponadto leksykalnemu tworzywu wypowiedzi mówionych (oficjalnych – dialogowych) w środowisku szkolnym. Dokonywali jego analizy statystycznej (obliczali np. wskaźniki koncentracji tekstu, udział form fleksyjnych, wyrazy częste i rzadkie), by ustalić m.in. bogactwo słownika. Analizowali też leksykę wypowiedzi uczniowskich na temat utworu literackiego – Halina Wiśniewska starała się np. uchwycić mechanizmy werbalizacji przez dziecko treści wiersza, wskazać wyznaczniki językowe uczniowskiego przekładu (np. substytucję wyrazów, synonimie), „odczytywanie” z układu struktury wypowiedzi dziecięcego sposobu „odszyfrowywania” sensów wieloznacznych. W kręgu badań wypowiedzi dziecięcych mieści się analiza metaforyki synestezyjnej w tekstach, które tworzą uczniowie. Zauważmy, że artykuły dotyczące leksyki dzieci i młodzieży mają dobrą podbudowę warsztatową – ich autorzy dokładnie opisu ją nie tylko techniki badawcze, lecz także wszelkie czynniki mające wpływ na rezultaty badań (np. forma i tematyka wypowiedzi, sytuacja rozmowy).

Nieco mniej miejsca zajmowała w badaniach problematyka frazeologii uczniów – częściej obecna w artykułach dopiero od 13. tomu „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. Na uwagę zasługują dociekania Agnieszki Mikołajczuk na temat struktury semantycznej frazeologizmów i jej wpływu na rozumienie tych frazeologizmów przez absolwentów szkół średnich. Autorka, odwołując się do metod kognitywnych, stara się opisać relacje między znaczeniem utrwalonym w świadomości użytkowników języka a znaczeniem normatywnym, ustala przyczyny odstępstw od normy słownikowej w definicjach uczniowskich i dochodzi do wniosku, że praktyka językowa decyduje o przyswojeniu frazeologizmu, a szkolna teoria ją tylko wspiera. Analizowano również zagadnienia frazeologiczne w podręcznikach gimnazjalnych i konfrontowano je z wynikami badań nad frazeologią uczniów, by na tej podstawie wysunąć konkretne postulaty pod adresem autorów podręczników.

Dokładne przeanalizowanie treści artykułów potwierdza potrzebę zrewidowania poglądów na rolę ćwiczeń leksykalnych i frazeologicznych w kształceniu sprawności językowej uczniów. Samo tylko ilościowe wzbogacanie słownika ucznia nie zapewni bowiem sprawnego mówienia i pisanie. Oderwanie ćwiczeń od działań tekstotwórczych (stylistycznych i redakcyjnych) – jak to miało miejsce w propozycjach metodycznych sprzed kilkunastu lat – prowadzi zazwyczaj do wypaczeń stylu wypowiedzi⁷.

⁷ Pisze o tym szerzej H. WIŚNIEWSKA w artykule *Bogactwo/ubóstwo słownika jako przejaw stereotypowego myślenia o sprawności językowej ucznia*. W: *W kręgu zagadnień dydaktyki języka i literatury polskiej*. Red. H. SYNOWIEC. Katowice 2002, s. 132–141.

Kolejny obszar badań, których rezultaty omawiano w artykułach, wypełniają problemy lapsologiczne — uczniowskie błędy językowe (słownikowe, frazeologiczne) i ich szczegółowa typologia. W artykułach autorzy umiejętnie łączą opis błędów (ich frekwencję, przyczyny, mechanizmy) z propozycjami działań profilaktycznych — nie fetyszyzują błędu, lecz traktują go jako nieodzowny etap przyswajania języka i normy, a zarazem doceniają znaczenie czynników dydaktycznych w podnoszeniu świadomości językowej uczniów.

W ostatnich latach na łamach wydawnictwa ciągłego ukazują się też teksty związane z diagnozowaniem wiadomości i umiejętności uczniów, a dotyczące pojęć prawdziwościowych oraz ich synonimów, rozumienia pojęcia globalizacji przez młodzież szkolną i studentów, systemów wartości i wartościowania.

W opisie świata wartości dzieci i młodzieży przydatna okazała się teoria językowego obrazu świata. Należy tu podkreślić znaczenie metodologiczne artykułu Ryszarda Jedlińskiego i wyników jego późniejszych badań dla kształtowania wśród uczniów umiejętności świadomych wyborów aksjologicznych⁸. Temu celowi służyły też badania Danuty Krzyżyk nad językowym obrazem prawdy w wypowiedziach licealistów i nad ich językową projekcją przyszłego domu rodzinnego.

Z kolei teorie pragmalingwistyczne zaowocowały w badaniach nad kompetencją komunikacyjną — zachowaniami językowymi młodych użytkowników języka z różnych środowisk (w interakcjach z nauczycielami i rówieśnikami). W nabywaniu doświadczeń językowych przez dzieci autorzy artykułów upatrują istotnego czynnika warunkującego kształcenie sprawnego wypowiadania się. Analizowano więc modele komunikacji dydaktycznej i takie szczegółowe kwestie, jak m.in.: zwracanie się nauczycieli do uczniów, zwroty grzecznościowe w języku mówionym młodzieży. Wyniki badań pozwalają poznać sposoby realizacji przez młodzież różnych intencji komunikacyjnych w wypowiedziach oraz rolę uwarunkowań sytuacyjnych. Autorzy postulują odstereotypizowanie modelu porozumiewania się na lekcji, są jednak świadomi dysonansu między potrzebą autentycznej rozmowy ucznia z nauczycielem a koniecznością osiągnięcia przez uczących zakładanych celów dydaktycznych.

Zagadnienia kompetencji gatunkowej uczniów — struktury i kompozycji tekstu, wyznaczników gatunku, stały się przedmiotem analizy w artykułach zamieszczonych w tomach z lat 80. i 90. XX wieku. Uwaga badaczy koncentruje się najczęściej na opowiadaniu uczniowskim (por. teksty o charakterze diagnostycznym: H. Wiśniewskiej, U. Żydek-Bednarczuk,

⁸ Por. R. JEDLIŃSKI: *Językowy obraz świata wartości w wypowiedziach uczniów kończących szkołę podstawową*. Kraków 2000.

K. Gąsiorek i D. Zadęckiej). Fakt ten nie dziwi, gdyż opowiadanie jest podstawą innych narracyjnych form wypowiedzi i komponentem form deskryptywnych. Artykuły dostarczają cennych informacji uzyskanych na podstawie analizy uczniowskich wypowiedzi pisemnych, m.in. nie tylko o ich cechach semantycznych i pragmatycznych, ale też o niedociągnięciach dydaktycznych, których konsekwencją są zakłócenia kompozycyjne i brak spójności tekstu.

Przedmiotem zainteresowań autorów był także stan umiejętności nadawczych i odbiorczych młodzieży gimnazjalnej w zakresie wypowiedzi perswazyjnych – subdyrektywnych (rady i skargi) oraz ludycznych.

Rzadziej natomiast zajmowano się dotąd na łamach wydawnictwa ciągłego analizą umiejętności tekstotwórczych (stylistycznych i redakcyjnych): peryfrazą w wypracowaniach i synonimią składniową. Kilka artykułów dotyczyło słowotwórczych środków ekspresji dziecięcej (zdrobnień i neologizmów w wypowiedziach).

Jak widać, dzięki uwzględnianiu różnych metod opisu (strukturalnej, językoznawstwa statystycznego, teorii pól semantycznych; potem – teorii aktów mowy, językowego obrazu świata) badacze odsłaniali coraz to nowe problemy języka i tekstu wypowiedzi uczniowskich. Przedstawione w artykułach wyniki badań pozwalały poznać rozwój systemu językowego dzieci, zróżnicowanie słownictwa, trudności i potrzeby językowe uczniów ze środowisk gwarowych, opanowanie terminologii specjalnej i zrozumienie wybranych pojęć, wartościowanie w języku dziecka, językowy obraz wybranych sfer rzeczywistości, kompetencje komunikacyjne uczniów.

Artykuły, których autorzy koncentrują się wokół opisu języka i zachowań językowych dzieci i młodzieży, są ważne zarówno dla dydaktyków oraz nauczycieli, jak i dla językoznawców. Pierwsi znajdują w tych artykułach informacje o poziomie umiejętności językowych i tekstowych dzieci, a więc podstawę do projektowania działań, zmierzających do usprawnienia ich języka. Z kolei językoznawcy zauważą w innowacjach językowych dzieci przesłanki do prognozowania zmian (tendencji rozwojowych) polszczyzny, które przecież najwyraźniej przejawiają się w wypowiedziach młodego pokolenia. Nauczycielom artykuły dają wielostronny ogłęd działań językowych uczniów i opis ich niedostatków językowych, a badaczom języka dostarczają przykładów na to, jak przejawiają się w uczniowskich działaniach i tekstach przeobrażenia kulturowo-cywilizacyjne. Rezultaty badań stały się też podstawą konkretnych rozwiązań dydaktycznych w podręcznikach szkolnych⁹. Badacze analizują bowiem

⁹ Por. wydane przez WSiP podręczniki do kształcenia językowego dla klasy I, II i III gimnazjum pt. *Język ojczysty* autorstwa Krystyny Orłowej i Heleny Synowiec oraz opracowane do tych podręczników poradniki dydaktyczne tychże autorek.

żywy materiał: wypowiedzi uczniów, uwikłane w różne sytuacje i relacje nadawczo-odbiorcze (szkolne – oficjalne i pozaszkolne), reinterpreterują obraz rzeczywistości pozajęzykowej utrwalony w tekstach dzieci i młodzieży, wskazują na sposoby wyrażania intencji wypowiedzi i wartościowania. Opisany w artykułach sprzed kilkudziesięciu lat materiał empiryczny służy dziś również do badań porównawczych nad sprawnością językową uczniów¹⁰.

Wykaz artykułów zamieszczonych w „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”, uwzględnionych w referacie

- BUDZIK J.: *Kształcenie językowe uczniów w powszechnej szkole średniej*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 3. Red. J. KRAM i E. POLAŃSKI. Katowice 1980, s. 146–155.
- BULA D.: *Rozwijanie umiejętności komunikacyjnych ucznia poprzez działania twórcze*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 20. Red. H. SYNOWIEC. Katowice 2009, s. 99–113.
- CZAŚTKA B., SYNOWIEC H.: *O kształceniu sprawności językowej w środowisku gwarowym*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 7. Red. L. GIŁOWA i E. POLAŃSKI. Katowice 1987, s. 159–183.
- CZAŚTKA B., SYNOWIEC H.: *O potrzebie ćwiczeń ortofonicznych w szkołach śląskich*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 12. Red. E. POLAŃSKI i Z. URYGA. Katowice–Kraków 1993, s. 132–143.
- CZAŚTKA-SZYMON B., SYNOWIEC H.: *O języku nauczycieli (z badań nad sprawnością językową w środowisku gwarowym)*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 9. Red. L. GIŁOWA i E. POLAŃSKI. Katowice 1989, s. 122–139.

¹⁰ Z badań porównawczych, przeprowadzonych w ostatnich kilku latach, wynika, że współczesna młodzież wykazuje znacznie obniżony poziom sprawnego i poprawnego pisanego oraz wiedzy o języku ojczystym. Jest to spowodowane różnymi czynnikami kulturowo-cywilizacyjnymi oraz formą ewaluacji umiejętności uczniów. Por. H. SYNOWIEC: *O sytuacji języka ojczystego w zreformowanej szkole*. W: *Kompetencje nauczyciela polonisty we współczesnej szkole*. Red. E. BAŃKOWSKA i A. MIKOŁAJCZUK. Warszawa 2006, s. 125–135; B. SKOWRONEK: *Kształcenie sprawności językowej młodzieży na tle przemian współczesnej kultury i języka*. W: *Kształcenie sprawności językowej i komunikacyjnej. Obraz badań i działań dydaktycznych*. Red. Z. URYGA i M. SIENKO. Kraków 2005; A. OKWIEGIŃSKA: *Wskaźniki czytelności podręczników dla szkół ponadpodstawowych a wskaźniki czytelności wypowiedzi uczniowskich na tle porównawczym*. W: *Podręczniki do kształcenia polonistycznego w zreformowanej szkole – koncepcje, funkcje, język*. Red. H. SYNOWIEC. Kraków 2007, s. 109–127.

- DYDUGHOWA A.: *Próba klasyfikacji metod kształcenia sprawności językowej*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 5. Red. J. KRAM i E. POLAŃSKI. Katowice 1986, s. 188–205.
- GAŚSIÓREK K.: *Czytelność podręczników szkolnych w związku z rozwojem słownictwa uczniów*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 10. Red. L. GIŁOWA i E. POLAŃSKI. Katowice 1990, s. 125–145.
- GAŚSIÓREK K.: *Zapożyczenia w słownictwie uczniów i podręcznikach szkolnych*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 13. Red. E. POLAŃSKI i Z. URYGA. Katowice–Kraków 1995, s. 71–81.
- GAŚSIÓREK K., ZADĘCKA A.: *Struktura składniowa opowiadań uczniów klas początkowych*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 12. Red. E. POLAŃSKI i Z. URYGA. Katowice–Kraków 1993, s. 82–95.
- GRYBOSIOWA A.: *Nauczyciel języka polskiego wobec przemian współczesnej polszczyzny*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 19. Red. H. SYNOWIEC. Katowice 2007, s. 103–109.
- GUZIK B.: *Globalizacja jako problem lingwistyczno-edukacyjny*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 18. Red. H. SYNOWIEC. Katowice 2005, s. 68–85.
- JEDLIŃSKI R.: *O badaniach językowego świata wartości uczniów kończących szkołę podstawową*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 15. Red. E. POLAŃSKI i Z. URYGA. Katowice–Kraków 1999, s. 81–93.
- KACZOROWSKA H.: *O zaniku zdrobnień w wypowiedziach lekcyjnych*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 12. Red. E. POLAŃSKI i Z. URYGA. Katowice–Kraków 1993, s. 74–81.
- KANIA S.: *Z badań nad słownictwem i frazeologią gwary uczniowskiej*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 5. Red. J. KRAM i E. POLAŃSKI. Katowice 1986, s. 149–163.
- KARWATOWSKA M.: *Ojciec w dowcipie uczniowskim*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 19. Red. H. SYNOWIEC. Katowice 2007, s. 185–196.
- KIDA J.: *Rzeczownik w zasobie leksykalnym uczniów*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 5. Red. J. KRAM i E. POLAŃSKI. Katowice 1986, s. 164–187.
- KOCZELA J.: *Znajomość frazeologizmów u absolwentów szkoły podstawowej*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 17. Red. H. SYNOWIEC. Katowice 2004, s. 148–156.
- KOTUŁA B.: *Peryfraza w wypracowaniach uczniowskich*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 13. Red. E. POLAŃSKI i Z. URYGA. Katowice–Kraków 1995, s. 114–121.
- KOZŁOWSKA E.: *Wybrane terminy i pojęcia z zakresu teorii języka w świadomości uczniów szkół średnich*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 13. Red. E. POLAŃSKI i Z. URYGA. Katowice–Kraków 1995, s. 62–70.
- KRZYŻYK D.: *Językowy obraz prawdy w wypowiedziach uczniów ostatnich klas szkół średnich*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 16. Red. H. SYNOWIEC. Katowice 2001, s. 101–109.
- KRZYŻYK D.: *Znajomość pojęć prawdziwościowych przez młodzież*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 17. Red. H. SYNOWIEC. Katowice 2004, s. 124–133.
- KRZYŻYK D., SYNOWIEC H.: *Językowy obraz przyszłego domu rodzinnego w wypowiedziach dorastających chłopców*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 15. Red. E. POLAŃSKI i Z. URYGA. Katowice–Kraków 1999, s. 94–108.
- KURCZAB H.: *Kształcenie językowe a nauczanie integrujące*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 7. Red. L. GIŁOWA i E. POLAŃSKI. Katowice 1987, s. 98–116.

- KURCZAB H., POLAŃSKI E.: *Praca nad wzbogacaniem słownictwa uczniów*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 1. Red. J. KRAM i E. POLAŃSKI. Katowice 1977, s. 236–261.
- LASKOWSKA E.: *Badania nad rozwojem słownika czynnego młodzieży w szkole średniej*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 3. Red. J. KRAM i E. POLAŃSKI. Katowice 1980, s. 180–192.
- LUBAŚ W.: *Polska pisownia w Internecie, prestiż oficjalnej ortografii i jej nauczanie*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 18. Red. H. SYNOWIEC. Katowice 2005, s. 96–108.
- MIKOŁAJCZUK A.: *Struktura semantyczna wybranych związków frazeologicznych w tekstach egzaminacyjnych na polonistykę (1992–1993)*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 13. Red. E. POLAŃSKI i Z. URYGA. Katowice–Kraków 1995, s. 94–105.
- NAGAJOWA M.: *Ćwiczenia w mówieniu i pisaniu w programie nauczania powszechnej szkoły średniej*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 3. Red. J. KRAM i E. POLAŃSKI. Katowice 1980, s. 239–246.
- NIESPOREK-SZAMBURSKA B.: *Dziecięca konceptualizacja czasu w językowym obrazie pór roku*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 20. Red. H. SYNOWIEC. Katowice 2009, s. 141–151.
- NIESPOREK-SZAMBURSKA B.: *O metaforze synestezyjnej w tekstach dzieci*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 18. Red. H. SYNOWIEC. Katowice 2005, s. 119–126.
- NIESPOREK-SZAMBURSKA B., BULA D.: *O nabywaniu doświadczeń językowych w akcie mowy. Kompetencja komunikacyjna*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 13. Red. E. POLAŃSKI i Z. URYGA. Katowice–Kraków 1995, s. 162–168.
- OGOZA E.: *O języku na lekcjach kształcenia literackiego*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 13. Red. E. POLAŃSKI i Z. URYGA. Katowice–Kraków 1995, s. 7–13.
- OGOZA E. (oprac.): *Indeks autorów*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 20. Red. H. SYNOWIEC. Katowice 2009, s. 199–200.
- OZÓG K.: *Zwroty grzecznościowe w języku mówionym młodzieży na przykładzie młodzieży krakowskiej*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 6. Red. J. KRAM i E. POLAŃSKI. Katowice 1986, s. 161–170.
- PAWŁOWSKA R.: *Nauka ortografii a kształcenie sprawności czytania*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 13. Red. E. POLAŃSKI i Z. URYGA. Katowice–Kraków 1995, s. 122–135.
- PODRACKI J.: *Działy gramatyki w perspektywie historycznej (podręczniki z okresu: koniec XVIII–połowa XX wieku)*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 6. Red. J. KRAM i E. POLAŃSKI. Katowice 1986, s. 64–82.
- POLAŃSKI E.: *Części mowy oraz ich frekwencja w zasobie leksykalnym uczniów*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 3. Red. J. KRAM i E. POLAŃSKI. Katowice 1980, s. 125–146.
- POLAŃSKI E.: *O determinantach zasobu słownikowego uczniów*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 4. Red. J. KRAM i E. POLAŃSKI. Katowice 1982, s. 111–126.
- POLAŃSKI E.: *Obecna sytuacja ortografii polskiej*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 18. Red. H. SYNOWIEC. Katowice 2005, s. 86–95.
- POLAŃSKI E.: *Słownictwo i ortografia uczniów – badania oraz wnioski dydaktyczne*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 9. Red. L. GIŁOWA i E. POLAŃSKI. Katowice 1989, s. 90–102.

- POLAŃSKI E., BUDZIK J.: *Problem kształcenia i frazeologii uczniów a programy i podręczniki szkolne*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 2. Red. J. KRAM i E. POLAŃSKI. Katowice 1979, s. 123–146.
- POLAŃSKI E., DURAJ-NOWAKOWA K.: *Z badań nad uwarunkowaniami zasobu słownikowego uczniów*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 2. Red. J. KRAM i E. POLAŃSKI. Katowice 1979, s. 172–192.
- POLAŃSKI E., NIESPOREK B.: *Kierunki badań nad słownictwem dzieci i młodzieży*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 4. Red. J. KRAM i E. POLAŃSKI. Katowice 1982, s. 91–110.
- POLAŃSKI E., SYNOWIEC H.: *Z badań nad błędami leksykalnymi uczniów*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 1. Red. J. KRAM i E. POLAŃSKI. Katowice 1977, s. 77–102.
- PRZYBYŁA O.: *Problemy wartości i wartościowania na materiale przysłów w szkole ponadpodstawowej*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 19. Red. H. SYNOWIEC. Katowice 2007, s. 152–166.
- SYNOWIEC H.: *Frazeologia w wybranych podręcznikach gimnazjalnych a potrzeby językowe uczniów*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 20. Red. H. SYNOWIEC. Katowice 2007, s. 130–151.
- SYNOWIEC H.: *Słownictwo gwarowe w wypowiedziach uczniów szkół śląskich (na przykładzie słownictwa nazywającego cechy osobowości)*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 4. Red. J. KRAM i E. POLAŃSKI. Katowice 1982, s. 127–136.
- SYNOWIEC H.: *Z badań nad słownictwem dzieci przedszkolnych*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 3. Red. J. KRAM i E. POLAŃSKI. Katowice 1980, s. 147–166.
- TARCZYŃSKA B.: *Sposoby wyrażania przyczyny w języku uczniowskim*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 8. Red. L. GIŁOWA i E. POLAŃSKI. Katowice 1989, s. 79–89.
- TARCZYŃSKA B.: *Synonimia składniowa w wypowiedziach uczniowskich jako efekt kształcenia językowego*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 19. Red. H. SYNOWIEC. Katowice 2004, s. 113–116.
- TYMIAKIN L.: *O uczniowskiej wypowiedzi perswazyjnej*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 17. Red. H. SYNOWIEC. Katowice 2004, s. 134–147.
- TYMIAKIN L.: *Wyrażanie skargi przez gimnazjalistów (z uwzględnieniem rangi społecznej odbiorcy)*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 19. Red. H. SYNOWIEC. Katowice 2007, s. 167–184.
- WIŚNIEWSKA H.: *Leksyka wiersza lirycznego w uczniowskim przekładzie*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 5. Red. J. KRAM i E. POLAŃSKI. Katowice 1984, s. 27–37.
- WIŚNIEWSKA H.: *Typologia opowiadania uczniowskiego*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 7. Red. L. GIŁOWA i E. POLAŃSKI. Katowice 1987, s. 117–126.
- WOLAN M.: *O poprawną wymowę w szkole*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 15. Red. E. POLAŃSKI i Z. URYGA. Katowice–Kraków 1999, s. 160–173.
- WOLAN M.: *Rodzaje błędów w wymowie uczniów i ich przyczyny*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 12. Red. E. POLAŃSKI i Z. URYGA. Katowice–Kraków 1993, s. 123–131.
- WÓJTOWICZ J.: *Opanowanie przez uczniów liceum terminów zapożyczonych występujących w podręcznikach języka polskiego*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 11. Red. E. POLAŃSKI. Katowice 1991, s. 40–50.

- WÓJTOWICZ J.: *Terminologia zapożyczona w praktyce szkolnej liceum*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 10. Red. L. GIŁOWA i E. POLAŃSKI. Katowice 1994, s. 108–124.
- ZARĘBINA M.: *Słownictwo wypowiedzi oficjalnych (dialogowych) w środowisku szkolnym (analiza statystyczna)*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 5. Red. J. KRAM i E. POLAŃSKI. Katowice 1986, s. 132–148.
- ŻYDEK-BEDNARCZUK U.: *Komunikacja dydaktyczna na lekcjach języka polskiego*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 14. Red. E. POLAŃSKI i Z. URYGA. Katowice—Kraków 1997, s. 93–114.
- ŻYDEK-BEDNARCZUK U.: *Opowiadanie szkolne w świetle diagnozy dydaktycznej*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 15. Red. E. POLAŃSKI i Z. URYGA. Katowice—Kraków 1999, s. 109–120.

Helena Synowiec

Problems of a language and text of pupils' utterances
in “Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”
 (“From Didactic Theory and Practice of the Polish Language”)

S u m m a r y

The article is a review of linguistic-didactic issues undertaken by the authors of the articles which were published between 1977 and 2007 in twenty volumes of „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego” series. The works were divided into two groups:

1) descriptive articles, dissertations and essays. They present the condition of the children and youth's language, determinants of linguistic and spelling competence as well as the level of pupils' communicative skills;

2) articles concerned with didactics and dealing with the linguistic education at school (suggestions of practical activities and linguistic-communication exercises).

The author concentrates on the results of researches presented in the articles. Research fields were specified and their diagnostic profiles, the applied methodologies and the influence of trends and linguistic theories on developing the research interests were emphasised. The importance of the research on the language and pupils' linguistic behaviour for linguists, didacticians, authors of student's books and teachers were stressed.

Хелена Сыновец

Проблемы языка и текста высказываний учеников на страницах серийного издания „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”
(«Из дидактической теории и практики польского языка»)

Резюме

В работе сделан обзор языковых и дидактических вопросов, поднимаемых авторами статей, которые были опубликованы в 1977—2009 гг. в двадцати томах серийного издания «Из дидактической теории и практики польского языка». Материал подразделяется на две группы:

1) статьи и очерки описательного характера, показывающие состояние языка детей и молодежи, детерминанты языковой и орфографической компетенции, а также уровень коммуникативной подготовленности учеников;

2) статьи, направленные в сторону дидактики и трактующие о языковом образовании в школе (предложения практических действий языково-коммуникативных упражнений).

Внимание концентрируется на представляемых в статьях итогах рассматриваемых работ. Обрисовываются уровни исследований, обращается внимание на их диагностическое профилирование, используемые методологии, а также на влияние направлений и теорий языкознания на расширение изучаемых областей. Подчеркивается значение результатов исследования языка и языкового поведения учеников для лингвистов, дидактиков, авторов учебников, учителей.